



הרב נתנאל אוירבך

היוב הפרשת תרומות ומעשרות בירושלים ובמקדש

הקדמה

הראשונים נחלקו אם חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מהתורה או מדברי חכמים. יש הסוברים שקדושה שנייה שקידשו עזרא ועולי בבל לא בטלה עם חורבן הארץ והגלות ממנה, ולפיכך חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מהתורה.¹ לעומתם יש הסוברים שקדושה זו בטלה, ובזמן הזה תוקף חיוב המצוות התלויות בארץ הוא מדברי חכמים.² בכך קשרו הראשונים בין קדושת הארץ בזמן הזה לבין תוקף חיוב תרומות ומעשרות, אך בדברי הרמב"ם ניכר שאין קשר הכרחי בין הדברים, ובכך הוא 'סלל לו דרך חדש'.³ לדבריו, אף שקדושת עזרא קיימת ולא בטלה עם חורבן הארץ והגלות ממנה, מ"מ אין בכך עילה לחיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה מהתורה, כפי שיתבאר.

א. דעת הרמב"ם

לדעת הרמב"ם (הל' תרומות פי"א ה"ה) קדושת עזרא לא בטלה וקיימת גם בזמן הזה: כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהייתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא.

1. תוספות, יבמות פב ע"ב ד"ה ירושה, בשם ר"י (בביאור שיטת ר"י, ראה: ספר התרומה, מהדורת פרידמן עמ' 182 הערה קה); טור, יו"ד סי' שלא, בשם ר"י; ראב"ד, הל' תרומות פ"א הכ"ו; כפתור ופרח, הוצאת בית המדרש להתיישבות בהלכה פ"ה עמ' סו-סח; הובאה שיטה זו ברמ"א, יו"ד סי' שלא סעי' ב, שהוסיף: 'אך לא נהגו כן'.
2. רש"י, סנהדרין כו ע"א ד"ה פוקו; ספר התרומה, הל' ארץ ישראל מהדורת פרידמן עמ' 193; מאירי, סנהדרין כו ע"א, בשם יש מפרשים; הל' ארץ ישראל, המיוחס לטור, סי' ג ס"ק ב (בתוך: חידושי רבי אליעזר שמחה, ירושלים: מכון ירושלים, תשנ"ג, עמ' שג); טור, יו"ד סי' שלא, בשם 'איכא מאן דאמר'; ביאור הגר"א יו"ד סי' שלא ס"ק ו; שם, ס"ק כח.
3. אור שמח, הל' תרומות פ"א הכ"ו.

אף על פי שלא בטלה קדושת הארץ, מ"מ החיוב בתרומות ומעשרות הוא מדרבנן, כדבריו (שם, פ"א הכ"ו):

התרומה בזמן הזה, ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא, אינה מן התורה אלא מדבריהן... וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות, שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה.

הסיבה לכך היא בעקבות חיסרון שהיה בימי עזרא שלא עלו כל ישראל עימו, כדבריו (שם):

שאינן לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד, ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם⁴ כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כשהיו בירושה שנייה שהייתה בימי עזרא שהייתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה.

נמצא ששיטת הרמב"ם היא שקדושת הארץ לא בטלה, אך יחד עם זאת חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מדרבנן מפאת חיסרון של 'ביאת כולכם'.⁵

ב. גדר 'ביאת כולכם'

לאור דברים אלו יש לשאול אם לדעת הרמב"ם תיתכן מציאות בזמן הזה שחיוב תרומות ומעשרות יהיה מהתורה, באופן שיתכנסו לארץ ישראל רוב היהודים,⁶ או שמא גם במקרה זה יהיה צורך בקידוש הארץ פעם נוספת.⁷ שאלה זו תלויה בהבנת משמעות התנאי 'ביאת כולכם'.⁸ האפשרות הראשונה היא שמדובר על דין מהותי בקדושת הארץ לעניין חיוב הפרשת חלה, תרומות ומעשרות, כלומר כדי שקדושת הארץ תחול במלואה

4. על דבריו אלו של הרמב"ם הקשה הטור, יו"ד סי' שלא: 'דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה, דכתיב בה בבואכם ודרשינן מינה בביאת כולכם, אבל לענין תרומות ומעשרות לא בעינן שיהא כל יושביה עליה; וכן הקשו ראב"ד, הל' תרומות פ"א הכ"ו; מאירי, יבמות פא ע"א ד"ה יראה אכן, אף שדרשה זו אותה מביא הרמב"ם נאמרה ביחס לדיני חלה, ראה: נידה, מז ע"א; כתובות, כה ע"א, מ"מ הרמב"ם משווה הפרשת תרומות ומעשרות להפרשת חלה בדינים שונים, ראה: רמב"ם, הל' תרומות פ"א הכ"ב. אולם יש שפירשו שבפרשיית חלה טמונה גם פרשיית תרו"מ מהאמור בה: 'תרימו תרומה', ראה: ספרי, במדבר פיסקה קי; שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' כה; כסף משנה, הל' תרומות פ"א הכ"ו; שו"ת בשמים ראש, סי' קסב, בדברי השואל; מלבושי יו"ט, ח"ב חובת קרקע סי' ג ד"ה אבל באמת נפלאתי; חידושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם, הל' תרומות פ"א הכ"ב.

5. כן פסק שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' ב.

6. על ההגדרה הכמותית של 'כולכם', ראה: שו"ת שאילת דוד, ח"א חידושים בענייני שביעית יט ע"א הגה"ה א: 'אבל כמה נצרך להיות בארץ אשר מהם נחשב הרוב לא אדע עדי יבוא מורה צדק; לדעת רבנו גרשום, ערכין ב ע"ב, כמות 'ביאת כולכם' הוא שישים ריבוא ישראל; הרב ישראל יהושע טרונק, ישועות מלכו, קריית ארבע, הל' תרומות פ"א הכ"ו: 'דבעינן ס' ריבוא ומדעת רוב ישראל; ראה גם: הרב אליעזר יהודה ולדינברג, 'קדושת המקדש והארץ', כרם ציון ח"ב עמ' כ אות ט.

7. ראה: חלת לחם, סי' א שיירי ברכה ס"ק ה, שהסתפק לגבי חיוב חלה: 'אם יארע בזמן הזה שייכנסו רוב ישראל לארץ אם יתחייבו בחלה מהתורה'. דיון בדבריו, ראה: תורת הארץ (קלירס), ח"ב פ"א אות יא ד"ה ובספר.

8. ראה: קהילות יעקב, זרעים סי' כא ד"ה אמנם.



לעניינים אלו, יש צורך בעת הקידוש שיהיו רוב ישראל בארצם, וגם אם לאחר מכן יתמעטו או יגלו מהארץ, קדושתה קיימת, כי בתחילת הקידוש היה 'ביאת כולכם'.⁹ לפי הבנה זו, כיוון שבזמן עזרא היה חיסרון ב'ביאת כולכם', אזי ישנו חיסרון בעצם איכותה של קדושת הארץ לעניינים אלו.¹⁰ לפיכך, גם כשהיו רוב ישראל בארצם, עדיין יהיה צורך בקידוש הארץ בשלישית. האפשרות השנייה היא שמדובר על תנאי בחיוב תרומות ומעשרות שאינו קשור לקדושת הארץ, כלומר חיוב תרומות ומעשרות מהתורה מתממש רק בעת שרוב ישראל בארצם.¹¹ לפי הבנה זו, המציאות שבה לא היו רוב ישראל בארץ ישראל בעת קידוש עזרא אינה מהווה חיסרון בעצם הקדושה, אלא ישנו חיסרון בהתממשות תוקף החיוב בתרומות ומעשרות, שעתה הוא מדרבנן בלבד. לפיכך כאשר רוב ישראל יהיו בארץ ישראל יהיה חיוב תרומות ומעשרות מהתורה, שהרי קדושת הארץ קיימת מכבר.¹²

ביחס לקידוש הארץ בשלישית, כתב הרמב"ם:¹³

וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות, שנאמר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלו.

מדבריו מבואר שאף על פי שקדושת עזרא לא בטלה, מ"מ בביאה שלישית יהיה צורך בקידוש בתי ערי חומה. מדברים אלו ניתן היה להסיק שחסרון 'ביאת כולכם' שהיה בימי עזרא היווה חיסרון מהותי בקדושת הארץ, ולכן לעתיד לבוא יהיה צורך בקידוש חדש.¹⁴

9. ראה: שו"ת שאילת דוד, ח"א חידושים בענייני שביעית יח ע"ב הגה"ה ה; אור שמח, הל' תרומות פ"א הכ"ו; ערוך השלחן, זרעים סי' נב סעי' ב בתירוץ השני; מנחת חינוך, מצווה שפה אות ג; תורת הארץ (קלירס, ח"ב פ"א אות ג; שם, אות ה; שם אות ט); מעדני ארץ, הל' תרומות פ"א הכ"ו אות א.
10. ראה: שו"ת המבי"ט, ח"ב סי' סד; חידושי הגר"ח הלוי, הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז; צל"ח, ברכות לו ע"א ד"ה שם אמר רב יהודה; הרא"ה קוק, מבוא לשבת הארץ אות יא, הוצאת מכון התורה והארץ עמ' 146; שו"ת משפטי עוזיאל, ח"א יו"ד סי' כא ד"ה ולע"ד דבריו.
11. ראה: מאירי, יבמות פ"א ע"א ד"ה יראה; שו"ת התשב"ץ, ח"ג סי' קצט; טור, יו"ד סי' שלא; ר"י קורקוס (הל' תרומות פ"א ה"א; הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ו); כסף משנה, שם הכ"ו, שזיהו בדעת הרמב"ם את המושג 'ביאת כולכם' עם המושג 'רוב יושביה עליה' ביחס לחיוב הפרשת תרומות ומעשרות.
12. חתם סופר, נידה מו ע"ב ד"ה ירושה; הרב אהרון קוטלר, משנת רבי אהרון זרעים סי' יז אות ה; אבן האזל, הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז אות ה; הרב צבי פסח פראנק ('תרומות ומעשרות בזמן הזה' בתוך: הדביר - קובץ לתורה ולחכמת ישראל, ירושלים תשי"א, עמ' ז-ח; שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' יג אות ב; שם, אות ו); חזון איש (שביעית סי' ג ס"ק ו ד"ה ומטעם; שם סי' כא ס"ק ה ד"ה אבל; קדשים, ליקוטים ערכין יג ע"א ד"ה ומטעם, ביחס לחיוב תרו"מ); הרב יוסף כהן, מקדש מלך, הערות הררי בשדה הערה 14 עמ' מט.
13. רמב"ם, הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז.
14. להסבר זה, כיוון שקידוש עזרא היה מלווה בחיסרון מהותי, אזי כל הקידוש הוא רק מדרבנן, ולכן לעתיד יהיה צורך בקידוש חדש להחיל קידוש מהתורה, ראה: חסדי דוד, ערכין פ"ה ה"ז ד"ה א"ר; מרכבת המשנה, הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז; קרן אורה, יבמות פב ע"ב ד"ה אבל; חידושי הגר"ח

גישה פרשנית זו בדבריו תואמת את ההבנה הראשונה בגדר 'ביאת כולכם', לפיה מדובר על חיסרון מהותי בקדושת הארץ, כפי שהתבאר. אולם יש הסוברים בדעתו שהצורך בקידוש נוסף אינו מתייחס לחיוב תרומות ומעשרות, משום שקדושת הארץ לעניינים אלו נותרה על כנה עוד מימי עזרא,¹⁵ או שהכוונה בדבריו היא שהצורך בקידוש מחדש מתייחס רק למקומות כאלו שעזרא לא קידש.¹⁶

לסיכום, הפרשנים דנו בדעת הרמב"ם שכתב שחיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מדרבנן משום חיסרון ב'ביאת כולכם', ונחלקו אם טעם זה מהווה חיסרון מהותי בקדושת הארץ, או שאף שקדושת הארץ בעינה עומדת, מ"מ ישנו תנאי צדדי להתממשות חיוב תרומות ומעשרות מהתורה.

ג. חיוב תרומות ומעשרות בירושלים ובמקדש

למחלוקת זו בדבר הגדרת 'ביאת כולכם' ישנה השפעה על חיוב תרומות ומעשרות בירושלים.¹⁷ כפי שראינו מכבר, הרמב"ם יוצר חלוקה ברורה בין קדושה ראשונה, שבטלה, לבין הקדושה השנייה, שקיימת עד היום. בדבריו במקום אחר מוסיף הרמב"ם שישנה חלוקה פנימית בתוך הקדושה הראשונה, כאשר ביטולה הוא ביחס לכל ארץ ישראל, ואילו ביחס למקדש ולירושלים קיימת קדושה זו בעינה גם בזמן הזה:¹⁸

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל.

הלוי, שם ד"ה ולכאורה; חידושי הגר"ז (סטנסיל - ח"א ערכין יב ע"א עמ' ריב; שם ח"ב עמ' 70-71 ד"ה שם מהא; שם עמ' 195).

15. ר"י קורקוס, הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז; רדב"ז (שם; שו"ת הרדב"ז, ח"ו סי' ב אלפים ע). ראה גם: אבן האזל, הל' בית הבחירה פ"ו הי"ד אות ה; חזון איש, שביעית סי' ג ס"ק טו.
16. ברכת הזבח, ערכין לב ע"ב; שו"ת שאילת דוד, ח"א חידושים בענייני שביעית יט ע"א ד"ה מה; תורת הארץ (קלידס), ח"ב פ"ב אות ד; מעדני ארץ, הל' תרומות פ"א הכ"ו אות ג ד"ה ונלענ"ד. ביאור זה בדעת הרמב"ם תואם את שיטת הראב"ד, הל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז. ביאור נוסף בשיטת הרמב"ם התואם לדרך זו שגדר 'ביאת כולכם' אינו חיסרון מהותי בקדושה אלא בחלות החיוב, ראה: הרב שמעון בוקשפן, כרם ציון ח"ד הלכות פסוקות פ"א הערה ד.
17. מעתה ואילך הכוונה היא לירושלים העתיקה בגבולותיה. על השיטות השונות בתיחום הגבולות של העיר העתיקה ביחס לקדושת ירושלים, ראה: אנציקלופדיה תלמודית, כרך כה נספח לערך ירושלים אות ג עמודות תשב-תשיד; הרב יעקב אריאל, הלכות הארץ, עמ' 19 אות א.
18. רמב"ם, הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז.



לדבריו, קדושה ראשונה בטלה בארץ ישראל משום שיסודה נשען על מעשה כיבוש, וכאשר נכבשה הארץ מיד ישראל, בטלה הסיבה שהיוותה את הקדושה.¹⁹ אולם קדושה זו נותרה בעינה במקדש, משום שתוקף הקדושה במקום זה אינו מכוח הכיבוש אלא מכוח הקדושה שנוותרה במקומה. לחלוקה זו השלכה הלכתית רבת משמעות, כדבריו:²⁰

לפיכך, מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חרבה ואינה מוקפת במחיצה ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני²¹ בכל ירושלים אע"פ שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא.

לאור דברים אלו טען ה'מנחת חינוך'²² שתועיל קדושת ירושלים זו לחייב יבול הגדל בתחומי ירושלים והמקדש בתרומות ומעשרות מהתורה. כשם שקדושה זו מועילה בזמן הזה לדינים חמורים כהקרבת קרבנות, אכילת קדשי קדשים וקדשים קלים ואכילת מעשר שני, כן תועיל היא לדין תרומות ומעשרות הקל. ובאשר לטענת הרמב"ם שחייב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מדרבנן משום חיסרון 'ביאת כולכם', טוען ה'מנחת חינוך' שכיוון שקדושת ירושלים נמשכת מקדושה ראשונה ואז כל ישראל עלו לארץ, אין חיסרון זה שייך:²³

כיון דהקדושה הזאת היא מאז, ואז היה ביאת כולם א"כ יהיה ירושלים ומקום המקדש חייב בחלה ובתרומות ומעשרות מהתורה כמו קודם החורבן. ואין הדעת סובל דתהייה קדושה לעבודה ולאכול קרבנות ולא תועיל לקדושה לענין תרומות ומעשרות ולשאר מצוות התלויות בארץ.

על אף דבריו אלו, הסתייג ה'מנחת חינוך' להכריע כן למעשה, אך הוסיף: ואם תשאל, מאי נפקא מינה שהמקום הזה חייב בתרומות ומעשרות ובחלה הלא לא נזרע ואין גדל שם פירות,²⁴ מכל מקום נפקא מינה לדינא... אם נכנסו ישראל

19. על ההבדל בין כיבוש לחזקה, ראה: שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רלג ד"ה אמנם מה; כלי חמדה (פרשת שלח אות א ד"ה אמנם לענ"ד, סב ע"א; פרשת כי תבוא אות א ס"ק ט עמ' רסט ד"ה אמנם); רש"ר הירש, במדבר טו, יח; הרב משה אביגדור עמיאל, המידות לחקר ההלכה, ח"ב מידה יג אות נד-נה עמ' קצד-קצה; הגרי"ד סולובייצ'יק, על התשובה עמ' 300-308.

20. רמב"ם, הל' בית הבחירה פ"ו הט"ו. דברי הרמב"ם הובאו גם במאירי (שבועות טז ע"א; מגילה י ע"ב).
21. כדברים אלו כתב רבנו ברוך ב"ר יצחק, ספר התרומה הל' ארץ ישראל, מהדורת פרידמן עמ' 176, וראה שם הערה עד. מדברי הרמב"ם עולה שניתן לאכול מעשר שני בירושלים בזמן הזה משום הקדושה הראשונה שקיימת בירושלים. אולם השווה לדברי הרמב"ם, הל' מעשר שני פ"ב ה"א: 'אינו נאכל אלא בפני הבית'.

22. מנחת חינוך, מצווה רפד אות כא.

23. ראה תורת הארץ (קלירס), ח"ב פ"ב אות ד, מה שכתב לדון בדברי המנחת חינוך.

24. כלומר כיוון שאין גידולים בירושלים, כמבואר בבבא קמא, פב ע"ב: 'עשרה דברים נאמרו בירושלים... ואין עושין בה גנות ופרדסות'; רמב"ם, הל' בית הבחירה פ"ז הי"ד. יש להעיר על כך מדברי המשנה מעשרות פ"ב מ"ה: 'מעשה בגינת ורדים שהייתה בירושלים והיו תאנים נמכרות, ראה בזה: שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' טז; עיר הקדש והמקדש, ח"ג פ"א אות ו עמ' קנא-קנב; הר הקודש - ירושלים והמקדש בזמן הזה, עמ' שי-שיב.

להר הבית מפני האויבים וזה אירע כמה פעמים בזמן בית שני, ופירות הנכנסין שם ונגמרו שם או עיסה שנילושה שם חייבים מן התורה.²⁵

כשיטה זו סובר גם הרב ישראל מאיר מזרחי:²⁶ כיוון שקדושת ירושלים לא בטלה, אזי חיוב תרומות ומעשרות ושמיטה בירושלים בזמן הזה הוא מהתורה. לאור זאת, אין להפריש תרומות ומעשרות מגידולי ירושלים על גידולי חוץ לירושלים, כפי שהובאו דברים אלו בשמם של הרב יצחק מינקובסקי, בעל 'קרן אורה' על הש"ס, והרב שמואל סלנט, שהכריעו כן.²⁷ מדברי המנחת חינוך והפוסקים האחרונים הללו נמצאנו למדים שהתנאי של 'ביאת כולכם' הוא דין בקדושת הארץ הנצרך בתחילת הקידוש, ואף שלאחר מכן לא יהיו רוב ישראל בארצם, מ"מ קדושת ירושלים והמקדש לא בטלה. לדבריהם, גדר 'ביאת כולכם' הוא כפי ההבנה הראשונה שהובאה לעיל, שתנאי זה הוא תנאי בסיסי בקדושת הארץ.²⁸ שעליו להיות ממומש בעת הקידוש, ובכך קדושת הארץ קיימת גם אם ברבות השנים ייחסר תנאי זה. אולם הרב צבי פסח פראנק²⁹ הקשה על המנחת חינוך, שגם אם אמנם היו רוב ישראל בעת הקדושה הראשונה, מ"מ כיוון שלאחר מכן גלו ישראל מארצם, חסר ב'ביאת כולכם', ובכך תוקף חיוב תרומות ומעשרות הוא מדרבנן גם במקדש ובירושלים.³⁰ לדבריו, גדר 'ביאת כולכם' הוא כהבנה השנייה לעיל שמדובר על תנאי תמידי בחיוב תרומות ומעשרות, שחיובם מתממש רק כשרוב ישראל בארצם. בכך נוצרה לה חלוקה בין קדושת המקדש וירושלים, ביחס לדנינים שונים התלויים במקדש,

25. יש שהעמידו את המציאות כגון שעבר זרע או נטע בירושלים או שמדובר על גידולי גוי וגמר המלאכה נעשה אצל ישראל, ראה: עיר הקדש והמקדש, ח"ג פי"א אות א עמ' קמה; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות א.
26. שו"ת פרי הארץ, ח"ג יו"ד סי' ד.
27. עיר הקדש והמקדש, ח"ג פי"א אות א עמ' קמו; תורת רבנו שמואל סלנט זצ"ל, ח"א עמ' שנב-שנג; אדרת שמואל, הנהגות ופסקים עמ' שכו סעי' שטז; שו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' כב אות ה; ח"ד סי' ה פרק ב אות ג ד"ה אלא).
28. ועי' לעיל הערה 10, פוסקים שסוברים ש'ביאת כולכם' הוא חיסרון בקדושה.
29. הר צבי, יבמות פב ע"ב; מקדש מלך, טור מלכה עמ' מא.
30. כן העיר חזו"א, שביעית סי' ג ס"ק יד ד"ה נראה; מעדני ארץ, שביעית סי' יב אות ג הערה 3; שו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' יג אות ג; ח"ג סי' כב אות ה; ח"י סי' ב אות ז). אולם השווה לדבריו בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ד סי' ה פרק ב אות ב ד"ה אלא, שהוכיח מדברי הרמב"ם, הל' תרומות פ"א הט"ו: 'הקונה שדה בסוריא חייב בתרומות ומעשרות מדבריהם, כמו שיתחייב מן התורה הקונה בירושלים', שחיוב תרו"מ בירושלים בזמן הזה הוא מהתורה. כן נראה מדברי הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז, ח"ב סי' תשלא, בדעת הרמב"ם; הל' תרומות פ"א ה"ה).
- יש המבארים שהסיבה שאין חיוב תרומות ומעשרות בירושלים מהתורה היא שירושלים לא התחלקה לשבטים, וממילא ישנו חיסרון מהותי בחיוב הנובע מהיעדר בעלות גמורה על היבול, ראה: הרב צבי פסח פראנק (הסכמה לשו"ת ציץ אליעזר, ח"א אות א; כרם ציון ח"ד סימן א הערה ה; שו"ת הר צבי זרעים, ח"א סי' טז); שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' יג בסוף התשובה, בשם הרב שלמה יוסף זווין. סברה זו כתב גם שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' תלז אות א, לגבי הבאת ביכורים: 'דאפילו היה אילן בירושלים, אין מביאין ממנה ביכורים כיון דקי"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים'. אולם ראה: שו"ת ציץ אליעזר (הסכמות לחלק א אות א; ח"א סי' יא אות ג; ח"י סי' ב אות ח) שדחה דברים אלו. בעניין זה ובהגדרת הבעלות על ירושלים, ראה גם: עיר הקדש והמקדש, ח"ג פי"א אות ג-ה עמ' קנ-קנא; שו"ת שבט הלוי, ח"ה סי' קעב אות ה.



לבין חיוב המצוות התלויות בארץ, שחיובן מהתורה תלוי בהימצאות תדירה של רוב ישראל בארץ.³¹

סיכום

לדעת הרמב"ם, קדושת הארץ שקידשו עזרא ועולי בבל לא בטלה בזמן הזה, אך מ"מ תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא מדרבנן משום חסרון 'ביאת כולכם'.

נחלקו הפרשנים בגדר חיסרון זה, אם הוא חיסרון מהותי בקדושת הארץ או חיסרון בהתממשות החיוב של הפרשת תרומות ומעשרות. ההשלכה מכך היא לחיוב הפרשת תרומות ומעשרות בתחום ירושלים והמקדש, שבמקומות אלו, לדעת הרמב"ם, קיימת קדושת המקום עוד מימי קידוש יהושע ועולי מצרים את הארץ. יש הסוברים שכיוון שבזמן ההוא היו רוב ישראל בארץ, אזי תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות בירושלים ובמקדש הוא מהתורה, אף שבין הזמן ההוא לזמן הזה לא היו רוב ישראל בארץ. לעומתם יש הסוברים שכיוון שהגדרת 'ביאת כולכם' היא תנאי תמידי בחיוב ההפרשה, אזי כיוון שהיו זמנים שבהם לא היו רוב ישראל בארץ, אין חיוב הפרשה מהתורה אלא מדרבנן.



31. חלוקה זו בין קדושת הארץ לעניין המצוות התלויות בה, שפקעה בעת החורבן והגלות גם בירושלים, לבין קדושת ירושלים ביחס לדיני המקדש, מצויה גם בשו"ת התשב"ץ, ח"ג סי' רא; הרב שלמה זלמן אורבך (מעדני ארץ, הל' תרומות פ"א ה"ה אות א; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות א); שו"ת שבת הלוי, ח"ה סי' קעב אות ו. חלוקה נוספת מצויה בדברי הרב ישראל יהושע טרונק (שו"ת ישועות מלכו, יו"ד סי' סז ד"ה ואכתי; קריית ארבע, הל' תרומות פ"א הכ"ו ד"ה מיהו) שחילק בין קדושת הקרקע לעניין המצוות התלויות בארץ, שבטלה גם בירושלים ובמקדש, לבין קדושת האוויר שלא בטלה, והיא הקדושה הקיימת בירושלים לעניין קדושת מחיצות. ביחס לחלוקה זו בין קדושת הקרקע לקדושת האוויר, ראה שהביא חילוק זה בכלי חמדה, פרשת שלח אות ב ס"ק א ד"ה וכו' נט ע"א-נט ע"ב, בשם רב אחד ביחס לחיוב חלה, אך הכלי חמדה עצמו מיאן בחילוק זה, שם, סא ע"א ד"ה אמנם בכ"ז.